

УДК 005.95/.96

Ілюченко І.І.,
аспірант

Пінчук С.М.,
магістрант

ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглянуто проблему формування лідерських компетенцій у фахівців економічного профілю.

В статье рассматривается проблема формирования лидерских компетенций у специалистов экономического профиля.

The article touches upon the problem of leadership competencies in the professional economic profile.

Ключові слова. Лідер, лідерські компетенції, якості лідера, лідерські уміння.

Ключевые слова. Лидер, лидерские компетенции, качества лидера, лидерские умения.

Keywords. Leader competence, leadership competencies, leadership qualities, leadership skills.

Вступ. У сучасному суспільстві інтерес до проблематики лідерства істотно зростає. Це обумовлено тим, що проблема лідерства є ключовою для досягнення ефективної діяльності організації. Лідерство є тим видом діяльності, який пронизує всю систему управління.

У сучасних умовах випускники вищих навчальних закладів повинні володіти не лише професійними знаннями, вміннями та навичками, але й певним набором лідерських компетенцій, які дозволять їм успішно реалізувати свій потенціал у практичній діяльності. Тому перед вищою школою стоїть завдання сформуванню певний набір лідерських компетенцій майбутніх фахівців економічного профілю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою лідерства широко займалися і розробляли її такі зарубіжні фахівці, як: Р. Танненбаум, П. Друкер, Ф. Фідлер, В. Врум, Ф. Йеттон, М. Мескон, П. Херс і К. Бланшард та інші.

Згідно з визначенням Дж. Террі, лідерство — це вплив на групи людей, який спонукає їх до досягнення спільної мети. Р. Танненбаум, І. Вешлер і Ф. Масарик визначали лідерство як міжособову взаємодію, що виявляється в конкретній ситуації за допомогою комунікаційного процесу і спрямована на досягнення цілей [4].

Окрім зарубіжних науковців, проблемою лідерства цікавились російські та українські науковці, а саме: Є. А. Абалкін, В. Ф. Ануфрієв, В. Д. Гончаров, О. М. Дубравська, Є. С. Кузьмін, О. К. Маковський, Н. Ф. Маслова, Б. Д. Паригін, О. Г. Романовський, Ф. І. Хміль, Л. І. Уманський та інші.

Зокрема, О. М. Дубравська визначала лідерство як взаємовплив між лідером і членами групи, які залежать один від одного в процесі досягнення спільних цілей у груповій ситуації. Подібний взаємовплив визначається такими змінними, як ха-

рактеристика лідера, характеристика послідовників і характеристика групової ситуації. Б. Д. Паригін розглядає лідерство як один з процесів організації керування малою соціальною групою, який сприяє досягненню спільних групових цілей у мінімальні строки з максимальним ефектом, детермінованим у суспільстві соціальними відносинами. Учений трактує лідерство як взаємодію між ініціатором (організатором) групової діяльності та членами групи [4].

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз проблеми формування лідерських компетенцій у фахівців економічного профілю та дослідження розуміння студентами поняття «лідер» та його якостей.

Результати дослідження. Що ж значить бути лідером? Дослідженням цього питання впродовж багатьох років займається велика кількість науковців і дослідників. У літературі зазначається, що слово «лідер» походить від англійського leader — ведучий, керівник.

Лідерство — це складний соціально-психологічний процес групового розвитку, коли окремий індивід виконує роль лідера, тобто об'єднує, спрямовує дії всієї групи, яка очікує, приймає і підтримує його дії.

На основі цього можемо стверджувати, що лідер — це:

1) такий учасник групи, який здатний здійснювати суттєвий вплив на поведінку учасників групи [2];

2) член групи, за яким вона визнає право приймати рішення в значущих для неї ситуаціях [3];

3) індивід, здатний виконувати центральну роль в організації спільної діяльності і регулюванні взаємостосунків у групі [3].

Лідерські якості є важливим компонентом професійних компетенцій сучасного фахівця. Формування лідерських якостей багатогранний процес, що залежить від психологічних властивостей особистості, від його соціального досвіду, від виду й характеру розв'язуваних людиною завдань (побутових, професійних, освітніх) [1].

Важливою є проблема розуміння студентами поняття «лідер» та їх уявлень про особистісні якості, які притаманні лідерам, тому для вивчення даної проблеми було проведено соціологічне дослідження, зокрема була розроблена анкета, результати опитування за якою були опрацьовані за допомогою контент-аналізу та статистичного аналізу. Відповісти на питання даної анкети пропонувалося студентам четвертого курсу факультету управління персоналом та маркетингу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

У результаті опрацювання відповідей виявилось, що опитані студенти досить чітко і глибоко розуміють суть поняття «лідер», зокрема можна навести декілька визначень:

1) «Лідер — це той, хто іде попереду і веде за собою послідовників»;

2) «Лідер — це особа, яка здатна впливати на думку інших, координувати, спрямовувати їх»;

3) «Лідер — це особистість, яка може направляти людей для досягнення певної мети та цілей»;

4) «Лідер — це людина, яка здатна брати на себе відповідальність і завдяки власним якостям і харизмі вести за собою людей».

Основу процесу становлення лідерських компетенцій особистості в сучасного студента становлять: 1) об'єктивні макрофактори соціального порядку (суспільні відносини й соціально-економічне середовище); 2) мезофактори дії найближчого середовища (відносини й ціннісні орієнтації в студентській групі, характер виховного процесу у ВНЗ, наявність умов для одержання досвіду лідерства, морально-психологічна єдність викладачів і студентів, соціальний стан тощо); 3) мікрофактори (індивідуально-психологічні настанови, досвід, особистісна мотивація, знан-

ня, ціннісні орієнтації); об'єктивно-ситуаційні фактори (мети й завдання групи в конкретній ситуації) [1].

Наступний пункт моєї анкети був спрямований на виявлення найважливіших лідерських якостей та умінь, якими їх бачать студенти. Кількісний аналіз отриманих даних подано у табл. 1.

Таблиця 1

НАЙВАЖЛИВІШІ ЯКОСТІ ЛІДЕРА ТА ЛІДЕРСЬКІ УМІННЯ ОЧИМА СТУДЕНТІВ

№ з/п	Якість	Результат, %	Якість	Результат, %
1	Впевненість	85,7	Уміння нестандартно мислити	85,7
2	Комунікабельність	81,0	Ораторські вміння	81,0
3	Рішучість	71,4	Організаторські вміння	81,0
4	Інтелектуальність	57,1	Уміння прогнозувати	66,7
5	Чесність	57,1	Уміння слухати	66,7
6	Наполегливість	52,4	Уміння переконувати	47,6
7	Цілеспрямованість	52,4	Уміння вести переговори (діалог)	42,9
8	Переконливість	42,9	Уміння приймати рішення	42,9
9	Відповідальність	33,3	Уміння вести людей за собою	38,1
10	Об'єктивність	28,6	Уміння визнавати помилки	38,1
11	Стресостійкість	28,6	Уміння згуртовувати	38,1
12	Харизматичність	28,6	Уміння аналізувати	33,3
13	Енергійність	23,8	Уміння висловлювати свою думку	33,3
14	Ініціативність	23,8	Уміння адаптуватися	23,8
15	Обізнаність	23,8	Уміння управляти	23,8
16	Активність	19,0	Емпатичні вміння (уміння співпереживати)	19,0
17	Надійність	19,0	Уміння обґрунтовувати свою думку	19,0
18	Ризикованість	19,0	Уміння думати (мислити)	14,3
19	Доброзичливість	14,3	Уміння мотивувати	14,3
20	Організованість	14,3	Уміння нести відповідальність	14,3
21	Розсудливість	14,3	Уміння працювати в команді	14,3
22	Азартність	9,5	Уміння розставляти пріоритети	14,3
23	Амбіційність	9,5	Уміння завершувати розпочате	9,5
24	Витривалість	9,5	Уміння оцінювати	9,5
25	Ввічливість	9,5	Уміння управляти своїми емоціями	9,5
26	Життєрадісність	9,5	Уміння досліджувати	4,8
27	Компетентність	9,5		
28	Лояльність	9,5		
29	Повага до інших	9,5		
30	Справедливість	9,5		
31	Старанність	9,5		
32	Захопленість	4,8		
33	Зовнішня краса, привабливість	4,8		
34	Начитаність	4,8		
35	Працьовитість	4,8		

Виявилося, що студенти найчастіше вважають притаманними лідеру такі якості, як: впевненість (цю якість назвали 85,7 % опитаних), комунікабельність (81 %), рішучість (71,4 %), інтелектуальність (57,1 %), чесність (57,1 %), наполегливість (52,4 %), цілеспрямованість (52,4 %), переконливість (42,9 %), відповідальність (33,3 %), об'єктивність (28,6 %), стресостійкість (28,6 %), харизматичність (28,6 %), енергійність (23,8 %), ініціативність (23,8 %).

Що ж до умінь, якими мають володіти лідери, то серед відповідей студентів найпопулярнішими виявилися такі: уміння нестандартно мислити (85,7 %), ораторські вміння (81 %), організаторські вміння (81 %), уміння прогнозувати (66,7 %), уміння слухати (66,7 %), уміння переконувати (47,5 %), уміння вести переговори (діалог) (42,9 %), уміння приймати рішення (42,9 %), уміння вести людей за собою (38,1 %), уміння визнавати свої помилки (38,1 %), уміння згуртовувати людей (38,1 %), уміння аналізувати (33,3 %), уміння висловлювати свою думку (33,3 %), уміння адаптуватися (23,8 %).

Наступний пункт анкети мав за мету на основі виокремлення найважливіших якостей лідера шляхом їх ранжування студентами визначити ранг значущості комунікабельності (рис. 1) та впевненості (рис. 2) як одних з найважливіших якостей лідера.

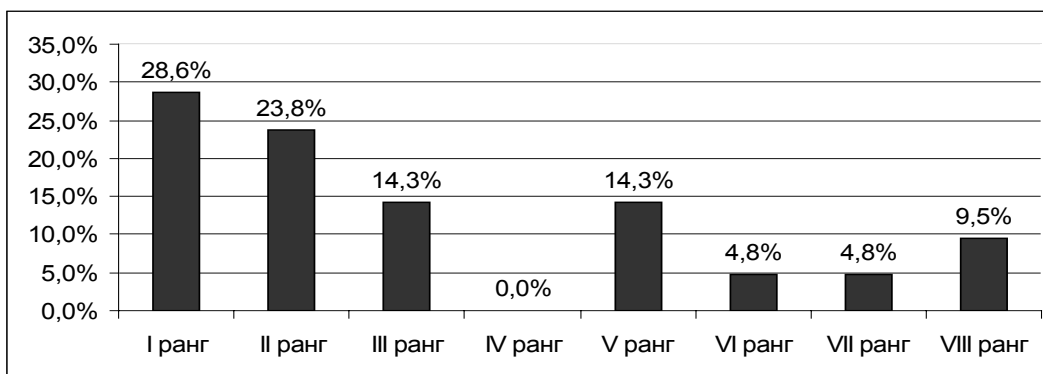

Рис. 1. Рангова значущість комунікабельності як якості лідера

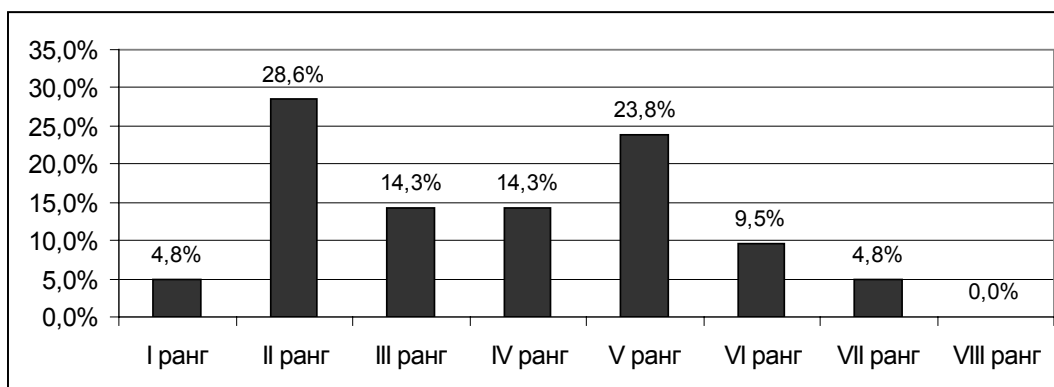

Рис. 2. Рангова значущість впевненості як якості лідера

Що ж до умінь, то тут ми дослідили два найважливіших на думку респондентів уміння шляхом ранжування їх значущості — це уміння нестандартно мислити (рис. 3) та організаторські уміння (рис. 4).

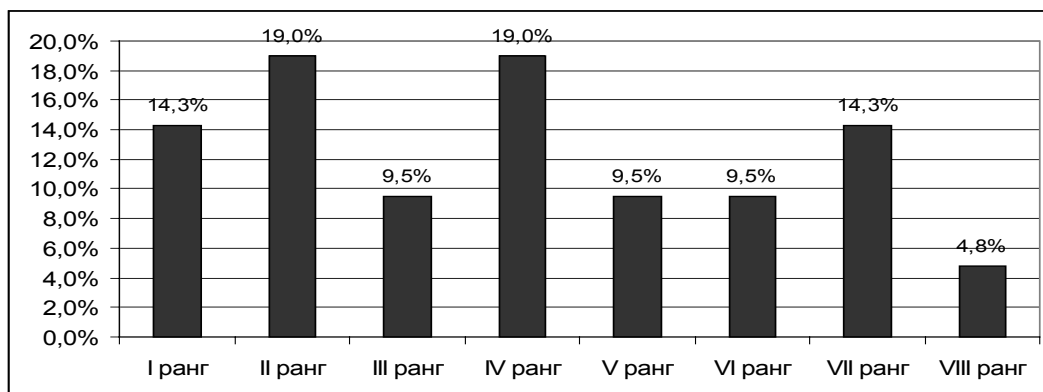

Рис. 3. Рангова значущість лідерського уміння нестандартно мислити

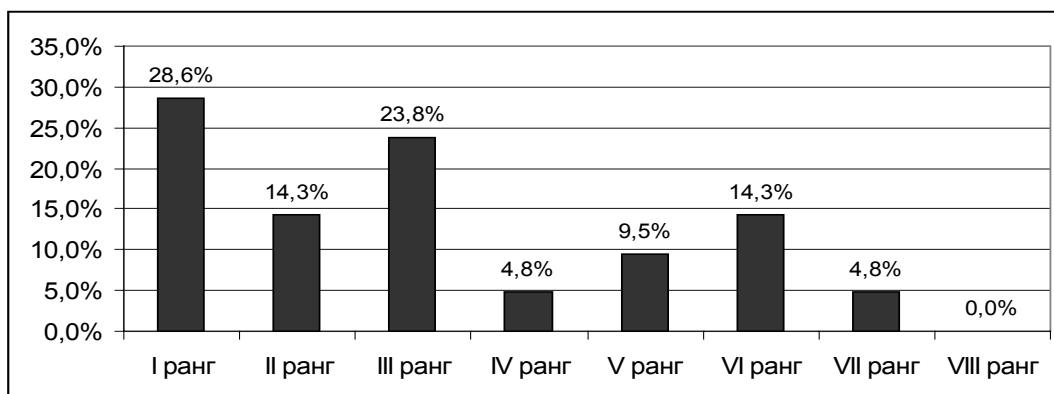

Рис. 4. Рангова значущість організаторських умінь лідера

Також студентам було запропоновано оцінити від 1 до 10 балів, у якій мірі у лідера повинні бути розвинені найважливіші якості, зокрема такі: впевненість, рішучість, комунікабельність, цілеспрямованість, наполегливість, переконливість, доброзичливість, інтелектуальність. На основі отриманих даних було побудовано діаграму значущості лідерських якостей (рис. 5).

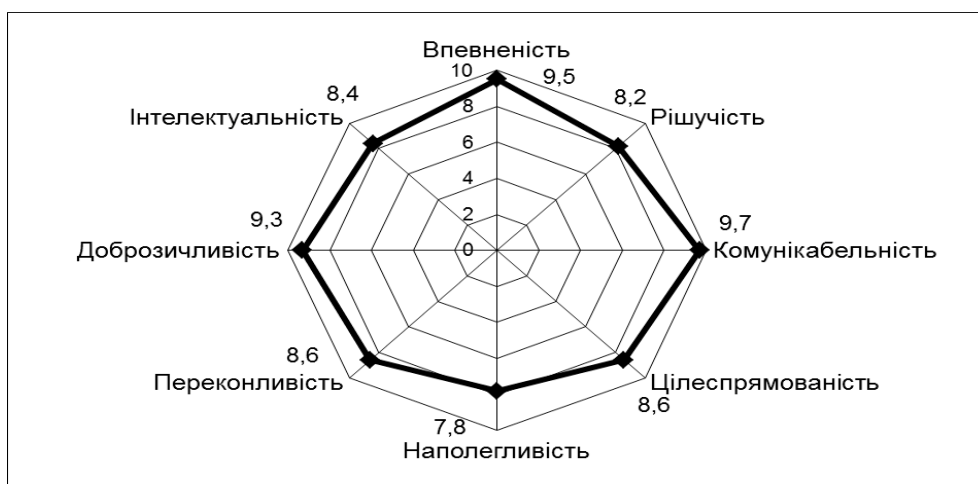

Рис. 5. Діаграма значущості найважливіших якостей лідера

Аналогічно студенти мали оцінити від 1 до 10 балів, у якій мірі у лідера повинні бути розвинені найважливіші вміння, зокрема такі: ораторські вміння, організаторські вміння, вміння нестандартно мислити, вміння вести діалог (переговори), вміння «вести людей за собою», вміння прогнозувати, вміння визнавати свої помилки, вміння згуртовувати колектив. На основі отриманих даних було побудовано діаграму значущості лідерських умінь (рис. 6).

Рис. 6. Діаграма значущості найважливіших умінь лідера

Співвідносячи ці емпіричні дані з результатами інших психологічних досліджень, можна побачити, що виявлені особливості сприйняття студентами особистості лідера та його основних якостей і умінь у достатній мірі співпадають з рисами лідера, котрі були виявлені прихильниками теорії рис (Л. Бернард, В. Бінхам, О. Тед, С. Кілбоурн), серед яких зокрема: енергія і наполегливість у досягненні мети; ризикованість і оригінальність у вирішенні проблем; прагнення до відповідальності і завершення справи; ініціативність; самовпевненість; здатність впливати на поведінку оточуючих, структурувати соціальні взаємини; бажання взяти на себе всі наслідки дій та рішень; здатність протистояти розпаду групи.

Висновки. Отже, базуючись на даних, отриманих у ході опрацювання анкет, можна говорити про достатньо глибоке розуміння студентами важливості ролі відповідних лідерських якостей у діяльності лідера.

Підбиваючи підсумки, можна з упевненістю сказати, що проблема виховання лідерських якостей особистості набуває сьогодні великої актуальності, адже лідерські якості є важливим компонентом професійних компетенцій сучасного фахівця економічного профілю.

Формування лідерських компетенцій, як факторів розвитку готовності фахівця до професійної діяльності, необхідно здійснювати цілеспрямовано в процесі професійної підготовки фахівців, що вимагає наявності спеціальних організаційних заходів і педагогічного впливу.

Варто пам'ятати, що процес формування лідерських якостей студентів під час навчальної діяльності у вищій школі досить складний і довготривалий і потребує зусиль як викладача, так і самих студентів.

Література

1. Дранко А. А. Теоретичний аналіз проблеми формування лідерських компетенцій курсантів-пілотів цивільної авіації. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pipo/2012_37/12daaasr.pdf.
2. Кулініч І. О. Психологія управління: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. О. Кулініч. — К. : Знання, 2008. — 292 с.
3. Куриця А. І. Лідер та лідерство в організації / А.І. Куриця // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. — 2009. — Т. 1. — Ч. 24. — С. 62—66.
4. Шевченко Ю. М. Аналіз основних вимог до лідерських якостей керівника в наукових дослідженнях / Ю.М. Шевченко // Збірник наукових праць. Психологічні науки. — 2010. — № 52. — С. 149—151.

Стаття надійшла до редакції 4.06.2013 р.

УДК 338.27

Юрчик Г.М.,

канд. екон. наук, доц.

Національний університет водного господарства
та природокористування

ОЦІНЮВАННЯ МАСШТАБІВ І НАСЛІДКІВ ТІНЬОВОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

Досліджено сутність та альтернативні методи вимірювання тіньової зайнятості. Оцінено масштаби та соціально-економічні наслідки мінізації зайнятості населення в Україні.

Исследовано сущность и альтернативные методы измерения теневой занятости. Оценены масштабы и социально-экономические последствия тенизации занятости населения в Украине.

Investigational essence and alternative methods of measuring of shadow employment. Scales and socio-economic consequences of tinizacii of employment of population are appraised in Ukraine.

Ключові слова. Тінізація, ринок праці, тіньова зайнятість, тіньова економіка, методи оцінювання тінізації.

Ключевые слова. Тенизация, рынок труда, теневая занятость, теневая экономика, методы оценивания тенизации.

Keywords. Tinizaciya, labour-market, shadow employment, shadow economy, methods of evaluation of tinizacii.

Вступ. Державна політика зайнятості зосереджена переважно на легальному секторі економіки, залишаючи поза увагою значну частину населення, діяльність якого тією чи іншою мірою не відповідає чинному законодавству. В той же час тінізація економічної діяльності призводить до «підриву» соціально-економічних основ існування держави. Відтак, оцінювання масштабів та наслідків тіньової зайнятості є, беззаперечно, актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не зважаючи на те, що проблема тінізації ринку праці порушуються в багатьох роботах вітчизняних учених, все ж її спеціальному дослідженню присвячена досить незначна кількість наукових доробок. Зокрема, значний внесок у розвиток концепції тіньової зайнятості зробили А. Баланда, Е. Лібанова, А. Калина, А. Чернобай. Водночас методи її вимірювання є об'єктом досліджень В. Шульги, Б. Контіні, Ю. Харазішвілі,